

boty". Typ ornamentyki oraz w niewielkim stopniu technika wykonania pozwalają łączyć je z kulturą ceramiki wstęgowej rytej (jama nr 1, 2, 6), wstęgowej klutej (jama nr 2) oraz kulturą bukowogórską (jama nr 2).

Kulturę ceramiki wstęgowej rytej reprezentują: fragment czarki zdobionej ornamentem nutowym (jama nr 1, Ryc. 3h) związanej z II względnie III fazą wg A. Kulczyckiej¹ oraz dwa ułamki naczyń zdobione poziomymi liniami rytymi (jama nr 2, Ryc. 3d oraz jama nr 6, Ryc. 4e).

Do kultury ceramiki wstęgowej klutej należą fragmenty kilku cienkościennych naczyń wykonanych z tłustej gliny z niewielką domieszką droбноziarnistego piasku (jama nr 2, Ryc. 3 c, f, g). Zdobione są poziomymi lub ukośnymi rzędami nakłuć, podobnie jak naczynia z osady na stanowisku nr 16 w Rzeszowie — Osiedle Piastów. Kulturę bukowogórską reprezentuje mały fragment naczynia cienkościennego, zdobiony ornamentem rytym, krzywoliniowym (jama nr 2, Ryc. 3b). Naczynie wykonane z gliny z domieszką organiczną. Analogie do tego znaleziska mamy w podobnym fragmencie pochodzącym z jamy 96 na stanowisku 16 w Rzeszowie — Osiedle Piastów³.

Przypisy:

¹ A. Kulczycka, *Uwagi o chronologii kultury starszej ceramiki wstęgowej w górnym dorzeczu Wisły*, Studia i materiały do badań nad neolitem Małopolski, Warszawa—Wrocław—Kraków 1964, s. 47-69.

² T. Aksamit, *Badania osad neolitycznych na terenie Rzeszowa*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrod-

ka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 18, ryc. 2 b, e.

Do zabytków o nieokreślonej przynależności kulturowej należy między innymi: 1) fragment brzegu dużej grubościennej czary (jama nr 2, Ryc. 3c), zdobiony poziomym rzędem dołków palcowych. Podobne formy znane są m. in. z Kormanic pow. Przemyśl⁴. 2) Ucho naczynia zasobowego zdobione na grzbiecie podwójnym rzędem odcisków paznokcia (jama nr 2, Ryc. 3a).

Na uwagę zasługuje zupełny brak narzędzi. Znalezione jedynie kilkanaście odpadków krzemiennych z surowca czekoladowego oraz trzy odlupki obsydianu (jama nr 2, 5 i 7).

Kończąc, trzeba dodać, że daleko posunięty proces zniszczenia jam nie pozwala na określenie ich przeznaczenia, jednak na podstawie ich owalnego kształtu, niewielkich rozmiarów i braku palenisk należy wykluczyć możliwość użytkowania ich w charakterze mieszkań.

Charakter materiału zabytkowego świadczy o przynależności badanej osady do kompleksu osadniczego kultur wstęgowych położonego na lessach w okolicy Rzeszowa. Najbliższe stanowisko podobnego typu znajduje się w Boguchwale pow. Rzeszów (w odległości około 1,5 km na zachód) oraz stanowisko nr 24 w Rzeszowie ul. Leśna nr 3 (około 3 km na wschód).

ka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 18, ryc. 2 b, e.

³ Tamże, s. 16-18, ryc. 1i.

⁴ T. Aksamit, *Badania archeologiczne osady neolitycznej w Kormanicach*, pow. Przemyśl, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 23-27.

Tadeusz Aksamit

Wstępne wyniki badań osady kultury ceramiki wstęgowej w Rzeszowie

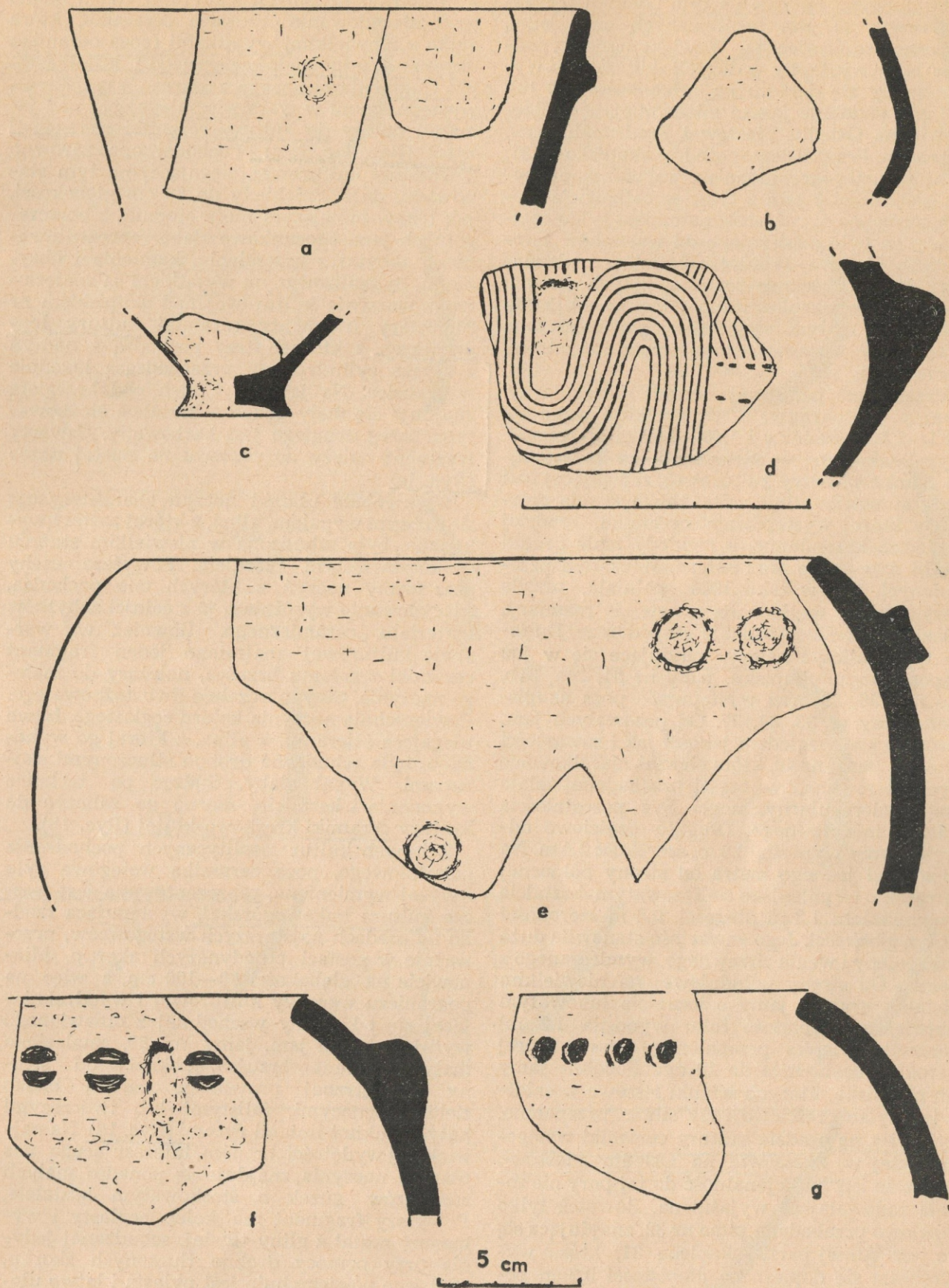
W r. 1966 kontynuowano ratownicze badania archeologiczne na stanowisku nr 3 w Rzeszowie na Staromieściu, ze względu na stopniowe zajmowanie pod budownictwo mieszkaniowe dalszych terenów, co do których istniało przypuszczenie, że były objęte osadnictwem neolitycznym lub wczesnośredniowiecznym. Badania trwały od 6 maja do 19 lipca 1966 r. i prowadzone były z funduszków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Rzeszowie. Pracami wykopaliskowymi kierowała A. Gruszczyńska, asystent Muzeum Okręgowego w Rzeszowie.

W r. 1965 badaniami objęto teren położony na zachód od ulicy H. Sienkiewicza, stanowiący równocześnie zachodnią część osady neolitycznej. W tej części stwierdzono wówczas występowanie osadnictwa (oprócz wczesnośredniowiecznego) kultury lendzielskiej, mieszczącego się przede wszystkim w części południowej badanego odcinka, natomiast w części północnej badanego odcinka — usytuowanego nieco wy-

żej — kultury ceramiki wstęgowej rytej¹. Na ostatnio wymienionym odcinku koncentrowały się wykopaliska w roku 1966, a w szczególności w tych miejscach, które bezpośrednio były zagrożone całkowitym zniszczeniem (wykopy pod fundamenty bloków mieszkalnych).

Wykop nr 1 o wymiarach 15 m długości i 4 m szerokości usytuowano równolegle do bloku nr 12 w odległości 24,30 m w kierunku południowym. W jego obrębie znaleziono (poza dużą ilością ceramiki wczesnośredniowiecznej i jedną jamą pochodzącą z tego samego okresu²) — w warstwie kulturowej — zaledwie jeden odlupek krzemienny i fragment naczynia pochodzącego z brzośca, bez ornamentu, należący najprawdopodobniej do kultury ceramiki wstęgowej rytej, na co wskazuje przede wszystkim technika wykonania.

Wykop nr 2 o powierzchni 117,5 m² usytuowano również równolegle do bloku nr 12 w odległości 13 m w kierunku południowo-wschodnim i 12 m od wykopu nr 1 w kierunku



Ryc. 1. Rzeszów-Staromieście, stan. nr 3. Fragment y ceramiki: a—c, f — wykop nr 2; d — jama nr 38;
e — skupisko nr 40; g — jama nr 31.

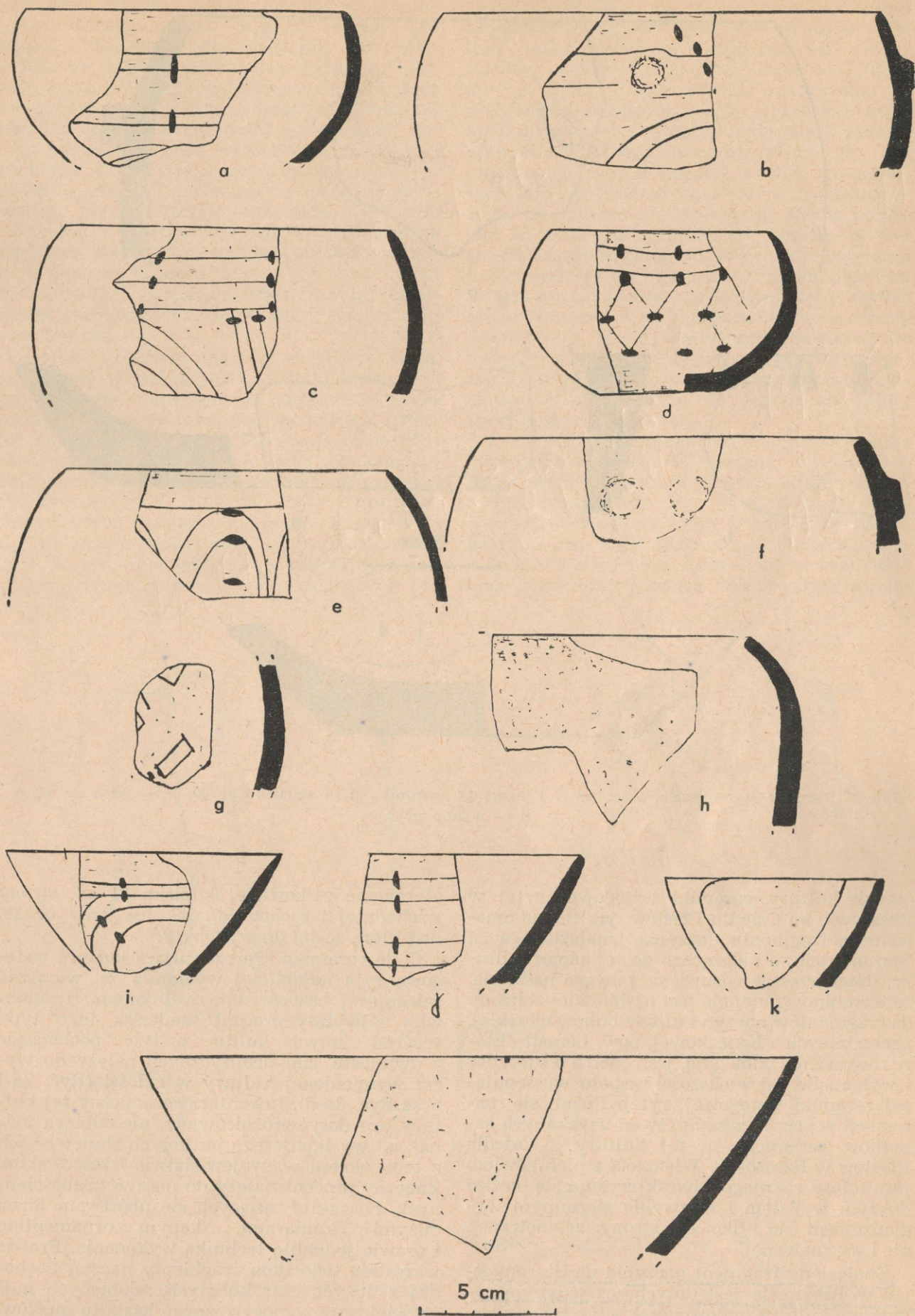
południowym. Łącznie na tym odcinku wyeksplorowano 12 jam neolitycznych oraz jedną wczesnośredniowieczną. W większości wypadków jamy wystąpiły w dużych skupiskach i wyodrębniały się dopiero na głębokości 90 lub 100 cm, podobnie jak to miało miejsce w Rzeszowie na Osiedlu Piastów i Fredropolu pow. Przemyśl. Przykładem może być skupisko nr 31, w którym wyodrębniono na wspomnianej wyżej głębokości 8 jam z tym, że całkowicie wyeksplorowano 4, pozostałe natomiast tylko częściowo, co było uzależnione od warunków terenowych (drzewa, składy materiałów budowlanych itp.). Częściowo również, z tych samych powodów, wyeksplorowano jamę nr 40, która ponadto w małym stopniu została zniszczona przez jamę wczesnośredniowieczną od strony wschodniej.

Przebadane jamy mają kształt nieregularny, owalny lub okrągły, a ich wielkość waha się od 1—2,5 m średnicy i 1,40—1,50 m głębokości. Wypełnisko jam, w odróżnieniu od konsystencji ziemi z warstwy kulturowej, zalegającej nad nimi, stanowiła silnie zbita, tłusta ziemia czarna, w której występowała ceramika, rzadziej narzędzia krzemienne, a niekiedy małe grudki węgla drzewnego oraz polepa. Większość przebadanych jam w roku 1966 spełniała, przede wszystkim ze względu na niewielkie rozmiary, bliżej nieokreślone funkcje gospodarcze. Do tego typu zaliczyć należy znajdujące się w już wspomnianym skupisku, jamy nr 31, 31a, 31b, 32a, 35, 38, 39 oraz występujące poza skupiskiem jamy nr 33, 34, 37. Od pozostałych jam, zarówno pod względem jakości jak i zawartości odbiega jama nr 40, która chociaż niecałkowicie wyeksplorowana, w części przebadanej miała kształt nieregularny, mogła być pozostałością obiektu mieszkalnego. Długość częściowo odkrytej jamy wynosiła 3,8 m, szerokość 2,4 m. Na głębokości jednego metra od strony północnej natrafiono na palenisko o elipsowatym kształcie o wymiarach: 1,3 m długości, 0,8 m szerokości i 0,5 m głębokości. Jego zawartość stanowiła duża ilość polepy i węgla drzewnego, wymieszanego z ziemią. Od strony południowej na niewielkim odcinku, granicę jamy o kształcie łukowatym (największa rozpiętość łuku wynosiła 1,2 m) stanowiła ścianka przepalonego lessu, której szerokość dochodziła do 10 cm. Podobne jamy lub paleniska, których ścianki lessowe w całości lub tylko częściowo były silnie przepalone, wystąpiły na osadzie kultury ceramiki wstęgowej rytej w Rzeszowie na Osiedlu Piastów³, z tym, że ich funkcjonalność do tej pory nie została zadowalająco wyjaśniona. Również tylko częściowo przebadana jama nr 32, znajdująca się we wschodniej partii skupiska 31, która wyodrębniła się dopiero na głębokości 0,9 m posiadała bardzo wyraźnie rysujące się palenisko z polepą i węglem drzewnym. Nie zostało ono w całości wyeksplorowane, ponieważ wystąpiło na wschodniej granicy wykopu nr 2. Można jednak przypuszczać, że i w tym przypadku mamy do czynienia z podobnym charakterem jamy, jak już omówiona jama nr 40.

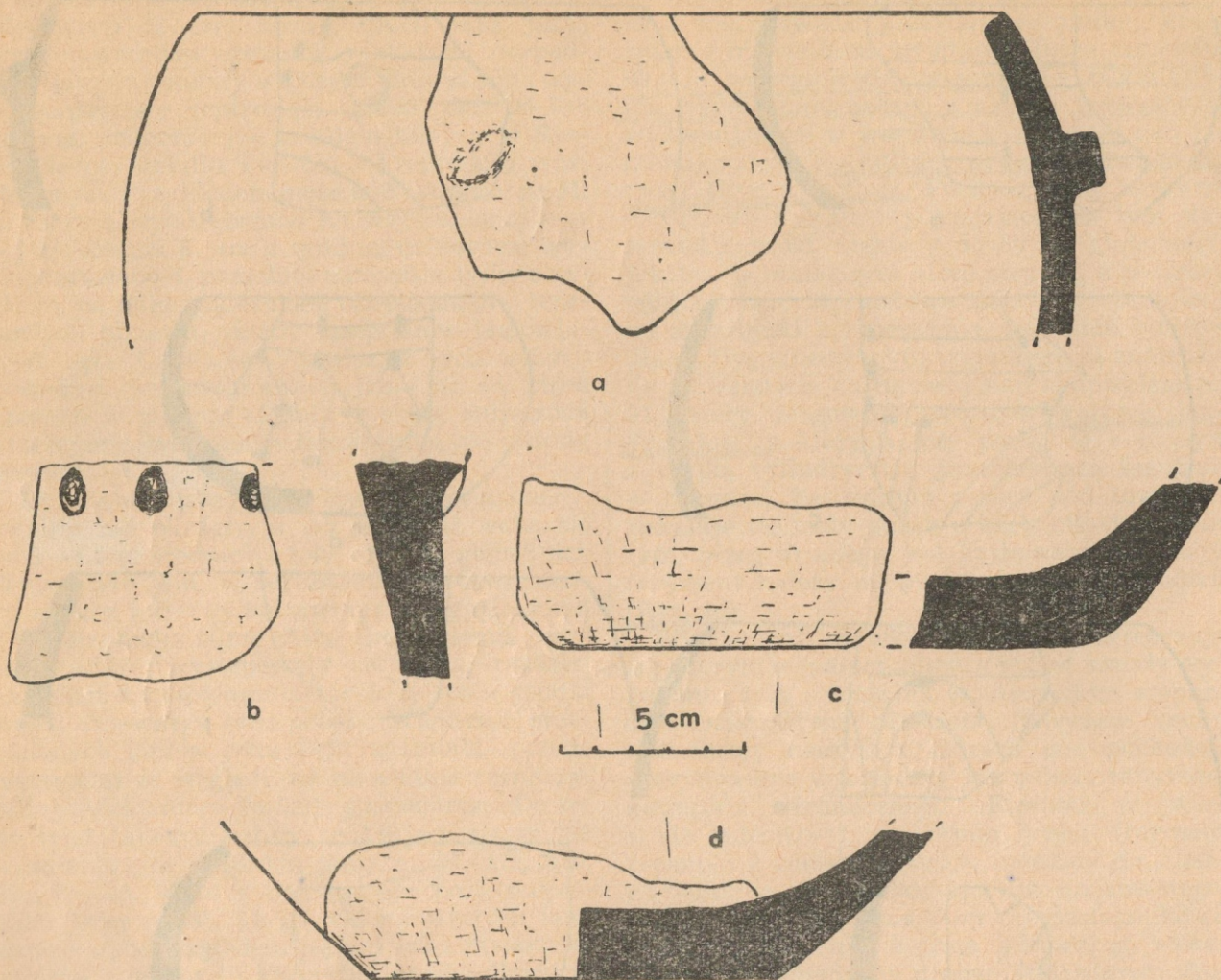
Wśród znalezionych zabytków w wykopie nr 2 zdecydowanie przeważa ceramika, która tylko z niewielkimi wyjątkami (poza ceramiką okresu wczesnośredniowiecznego i kilkunastoma fragmentami naczyń z okresu rzymskiego, występującymi w warstwie zalegającej nad jamami) należy do kultury ceramiki wstęgowej rytej (Ryc. 1 e, f, g). Pochodzi ona zarówno z warstwy kulturowej, sięgającej na tym stanowisku do 60, niekiedy do 80 cm głębokości, jak też, w mniejszym nieco stopniu, z poszczególnych jam. Stosunkowo słabo reprezentowane są zabytki z krzemienia, kamienia i obsydianu. Sygnalizowanym wyjątkiem są znalezione w warstwie kulturowej nad skupiskiem nr 31, cztery fragmenty ceramiki kultury lenzelskiej, z których trzy pochodzą z naczyń z szyjką cylindryczną, przechodzącą łagodnie w brzusiec. Na jednym z nich pod brzegiem znajduje się mały guzek o kształcie stożkowatym, brzeg drugiego jest karbowany. Czwarty fragment należy do pucharu na pustej nóżce (Ryc. 1c).

Wymienione ułamki naczyń charakteryzują się dobrym wypałem, glina, z której zostały wykonane, była schudzona w niewielkim stopniu drobnoziarnistym piaskiem. Powyższe cechy oraz formy naczyń, z których one pochodzą, zdecydowanie wyróżniają je z całości zabytków materiału ceramicznego. Również w warstwie kulturowej znaleziono jeden fragment ceramiki z załomu brzuśca, należący do małego naczynia, przypuszczalnie dwustożkowatego. Powierzchnia naczynia koloru ceglatego, łatwo ulegająca ścieraniu, a glina, z której go wykonano, była schudzona drobno tłuczonymi skorupami. Wypał słaby. Sądząc po technice wykonania i kształcie, można go zaliczyć do kultury ceramiki kreskowo-klutej (Ryc. 1b).

Z innych kultur neolitycznych pochodzenia południowego, poza ceramiką wstęgową rytą i wyżej wymienioną, reprezentowana jest jeszcze kultura bukowogórska⁴, występująca rzadko na osadach najstarszych wstęgowców, przeważnie w postaci pojedynczych skorup. Mianowicie na głębokości 80—100 cm, a więc na pograniczu warstwy kulturowej i wyodrębniającej się od strony wschodniej z omawianego wyżej skupiska jam, jamy nr 38, znaleziono mały fragment brzuśca, pokryty od strony zewnętrznej prawie w całości blisko siebie biegnącymi, falistymi lub tworzącymi kąty, cienkimi liniami rytymi (Ryc. 1d). Na największej wydętości brzuśca, interesującego nas ułamek naczynia, znajduje się ponadto małych rozmiarów guzek o stożkowatym kształcie. Powyższy fragment ma kolor ceglasty i wykonany został z gliny tłustej, schudzonej jedynie przy pomocy drobno tłuczonych skorup, stąd jego powierzchnia jest pylasta i łatwo ulegająca ścieraniu. Wypał jest słaby. Nasuwa się przy tym uwaga, że technika wykonania tego naczynia, a więc surowiec, z którego zostało wykonane, jego środki schudzające, jest najbardziej zbliżona, o ile nie całkowicie analogiczna, do wyrobu niektórych naczyń kultury ceramiki kreskowo-klutej, występującej sporadycznie na



Ryc. 2. Rzeszów-Staromieście, stan. nr 3. Fragmenty ceramiki: a—e, k — jama nr 31; f, j — wykop nr 2; g—i — jama nr 32; l — jama nr 39.



Ryc. 3. Rzeszów-Staromieście, stan. nr 3. Fragmenty ceramiki: a — skupisko nr 40; b — jama nr 32; c, d — wykop nr 2.

osadzie kultury ceramiki wstęgowej rytej w Rzeszowie na Osiedlu Piastów, jak też do omawianego fragmentu naczynia, znalezione na Staromieściu, a należące do tej samej kultury. Równocześnie nasuwa się i uwaga następna, że techniką wykonania jest najbardziej zbliżony do fragmentów naczyń kultury bukowogórskiej, pochodzących z Kraczkowej, pow. Łańcut⁵, które również nie odbiegają, jeśli chodzi o surowiec i wykonanie, od większości zespołu występującej ceramiki wstęgowej rytej. Różni się natomiast w sposób zasadniczy od uzyskanych zbityków ceramicznych tej kultury z Osiedla Piastów w Rzeszowie. Większość z nich bowiem jest koloru czarnego, charakteryzuje się bardzo dobrym wypałem i niezwykle starannym wygładzeniem nie tylko od strony zewnętrznej, ale i wewnętrznej.

Znaleziony fragment naczynia na Staromieściu w Rzeszowie jest dotychczas jedynym zbitykiem kultury bukowogórskiej na tej osadzie, można jednak przypuszczać, że w miarę dalszych prac na tym terenie, mogą wystąpić następne, biorąc pod uwagę fakt, że nie wyeks-

plorowano całkowicie skupiska 31 od strony wschodniej i zachodniej, jak też jamy nr 38, nad którą został on wydobyty.

O ile ceramika reprezentująca kulturę wstęgową rytą najobficiej wystąpiła w warstwie zalegającej bezpośrednio nad jamami i stanowiła najwyższy procent znalezisk tego typu spośród innych kultur, o tyle pochodząca z dwunastu jam neolitycznych należy do wyżej wymienionej kultury w całości (Ryc. 2a-l oraz Ryc. 3a-d). Inwentarz ceramiczny tej kultury jest dosyć zróżnicowany, nie odbiega jednak od występującego na innych stanowiskach z tego okresu w województwie rzeszowskim. Znaczny procent należy do naczyń grubociennych, charakteryzujących się ubóstwem form, dużymi rozmiarami, skąpym ornamentem i prawie jednolitą techniką wykonania. Prawie wszystkie tego typu fragmenty naczyń pochodzą z dużych czar kulistych, zdobionych najczęściej przy pomocy różnego kształtu guzków, występujących parami albo pojedynczo, umieszczanych zazwyczaj blisko brzegu naczynia. Dodatkowym elementem dekora-

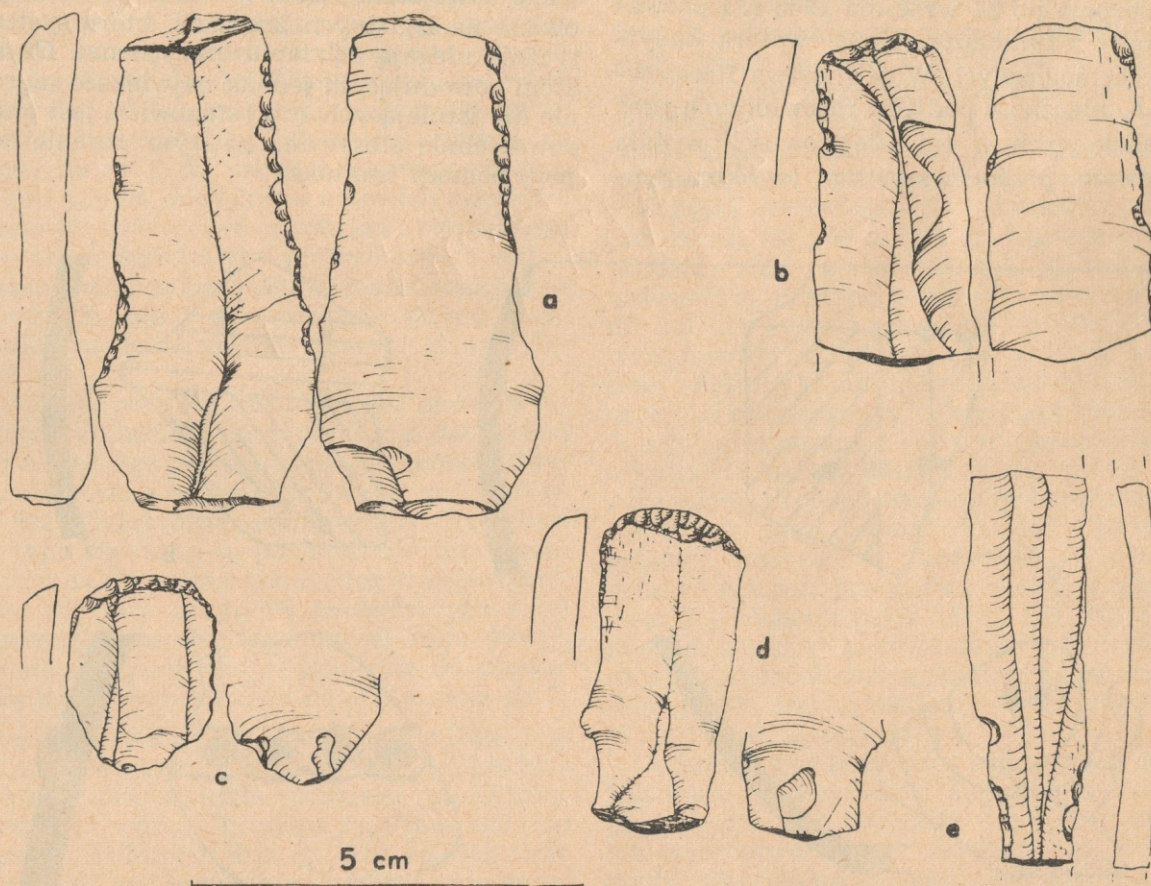
cyjnym są czasami pojedyncze lub podwójne rzędy odcisków palca, biegnące wokół naczynia. Środkami schudzającymi surowiec, z którego zostały wykonane, były w jednych tylko szczątki organiczne, u innych wraz z wymienionymi, tłuczone skorupy. Powierzchnia od strony zewnętrznej u większości naczyń porowata, strona wewnętrzna często wygładzona. Formą różni się mały fragment ceramiki z jamy 32, pochodzący z naczynia zasobowego, przypuszczalnie o kształcie jajowatym z szerokim i płaskim brzegiem, wysuniętym na zewnątrz, pod którym znajdują się dołki wykonane palcem. Gлина, z której był wykonany, była schudzona częściami organicznymi. Identyfikacja formy naczyń znana jest z Kraczkowej pow. Łańcut.

Bardziej zróżnicowana pod względem form, rozmiarów, ornamentyki i techniki wykonania jest ceramika cienkościenna. Wprawdzie przeważają fragmenty ceramiki pochodzące z czarek kulistych różnych rozmiarów, niemniej jednak trafiają się naczynia z wyodrębnioną cylindryczną szyjką i baniastym brzuścem, naczynia beczułkowate (Ryc. 2h), misy i czerpaki. Ornamentyka w omawianej grupie naczyń występuje przede wszystkim na czarkach kulistych, w postaci pojedynczych, podwójnych lub nawet potrójnych linii rytych, biegnących po-

ziomo wokół naczynia, pod nimi zaś najczęściej umieszczone są podwójne lub potrójne ryte łuki naprzemianległe, zachodzące na siebie, rzadziej wiszące trójkąty i romboidy (Ryc. 2a-e, i, j). Linie ryte zawsze przerywane są dołkami paznokciowymi. Na niektórych czarkach dodatkowo występują małe guzki, zazwyczaj blisko brzegu naczynia (Ryc. 2b). Na pozostałych typach naczyń, a więc fragmentach mis i pochodzących z form beczułkowatych, zdobnictwo nie występuje. Cechą poniekąd wspólną dla ceramiki cienkościennej jest sposób przygotowania surowca do jej wyrobu, odznaczającego się najczęściej brakiem domieszki schudzającej oraz stosunkowo słaby wypał. Mimo starannego wygładzenia zarówno strony zewnętrznej, jak i wewnętrznej, powierzchnia naczyń jest pylasta i ulegająca szybkiemu ścierniu. Jedynie przy wyrobie naczynia beczułkowatego i misy, użyto do schudzenia gliny szczątków organicznych.

Z narzędzi krzemiennych znaleziono kilka drapaczy i wkładek do sierpów, wykonanych z surowca świętokrzyskiego, krakowskiego i świeciechowskiego (Ryc. 4a-e). W małej ilości wystąpił również obsydian w postaci drobnych wiórków oraz jeden fragment motyczki z łupku.

Poza wymienionymi badaniami, w roku 1966 przeprowadzono ponadto dwa wykopy sonda-



Ryc. 4. Rzeszów-Staromieście, stan. nr 3. Narzędzia krzemienne: a — wykop nr 1; b — jama nr 31; c — skupisko nr 40; d, e — wykop nr 2.

zowe na działce stanowiącej własność ob. Hali-ny Gąsior, położonej na wschód od ulicy H. Sienkiewicza. Podyktowane było tym, że istniejące budownictwo indywidualne na tym terenie ma ulec likwidacji na rzecz spółdzielczego. Ponadto teren ten usytuowany jest blisko terasy Wisłoka, a więc przypuszczalnego nasilenia osadnictwa prahistorycznego. Wykop

nr 3 nie przyniósł żadnych efektów, natomiast w wykopie nr 4 o wymiarach 5 m długości i 1 m szerokości natrafiono na głębokości 0,9 m na jamę neolityczną. Z wyeksplorowanego odcinka uzyskano jeden fragment naczynia zasobowego, należącego do kultury ceramiki wstępowej rytej.

Przypisy:

¹ T. Aksamit, *Badania osad neolitycznych na terenie Rzeszowa*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 15-23.

² A. Gruszczyńska, *Badania archeologiczne na stanowisku nr 3 w Rzeszowie-Staromieście*, zam. w nin. wyd.

³ T. Aksamit, *Badania osady neolitycznej (stanowisko nr 16) w Rzeszowie na Osiedlu Piastów*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1963, Rzeszów 1963, s. 12-14.

⁴ Dotychczas na terenie województwa rzeszowskiego ceramika kultury bukowo-górskiej znana jest z Boguchwały pow. Rzeszów, z Rzeszowa — Osiedla Piastów i Kraczkowej pow. Łańcut.

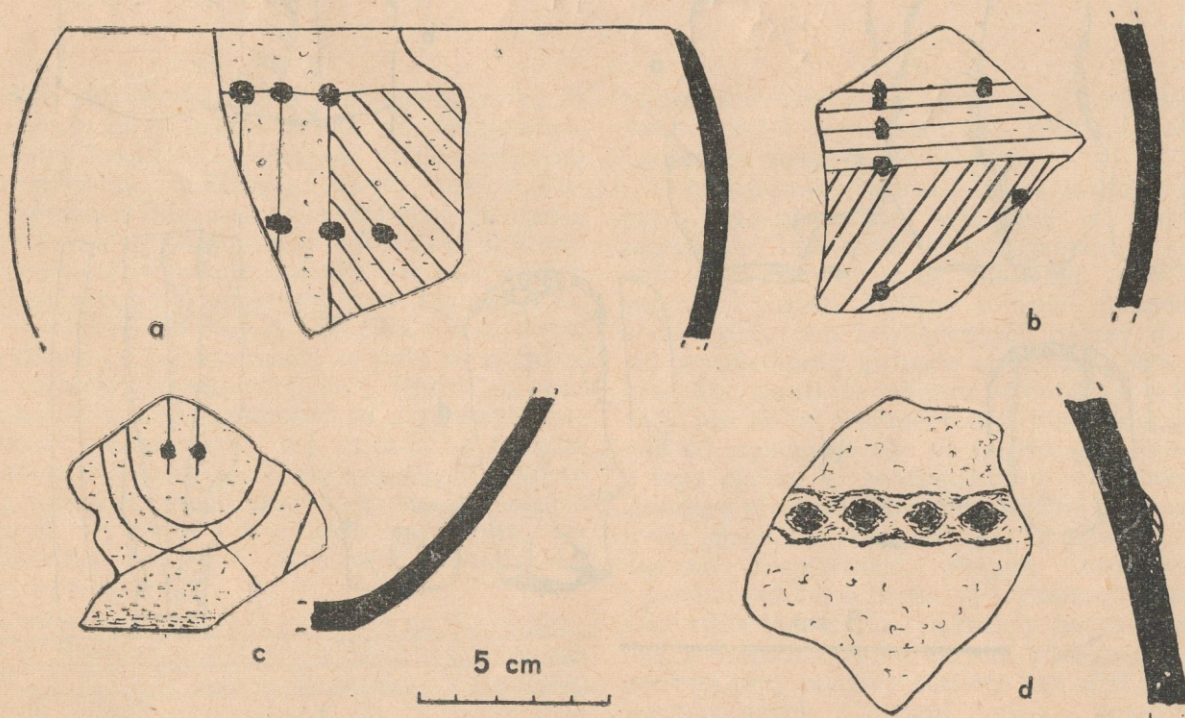
⁵ T. Aksamit, *Badania archeologiczne na osadzie neolitycznej w Kraczkowej (stanowisko nr 1) pow. Łańcut w roku 1964*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1964, Rzeszów 1964, s. 15-19.

Tadeusz Aksamit

Prace wykopaliskowe na osadzie neolitycznej we Fredropolu pow. Przemyśl

Badania archeologiczne we Fredropolu pow. Przemyśl na stanowiskach nr 2, 3 trwały od 10 sierpnia do 24 września 1966 r. i prowadzone były z funduszy Konserwatora Zabytków Archeologicznych Województwa Rzeszowskiego. Konieczność podjęcia ratowniczych prac wykopaliskowych w tej miejscowości¹ została podyktowana przede wszystkim szybkim tem-

pem niszczenia poszczególnych stanowisk, zwłaszcza nr 2 i 3. Odkryte dawniej, lub całkowicie nowe stanowiska, w większości są usytuowane na łagodnych zboczach, które systematycznie ulegają działaniu erozyjnemu. Czynnikiem powodującym jednak największe zagrożenie dla istniejących tutaj stanowisk, jest prawie powszechnie stosowana na tym terenie orka przy pomocy traktora.



Ryc. 1. Fredropol pow. Przemyśl, stan. nr 2. Fragmenty ceramiki z jamy nr 1.